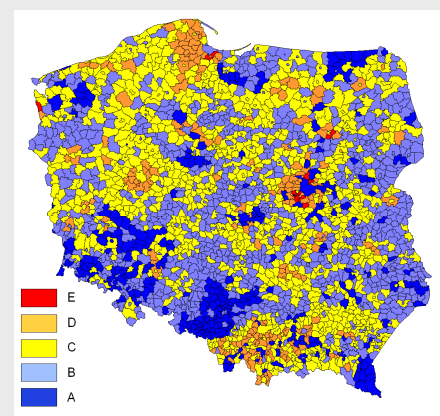
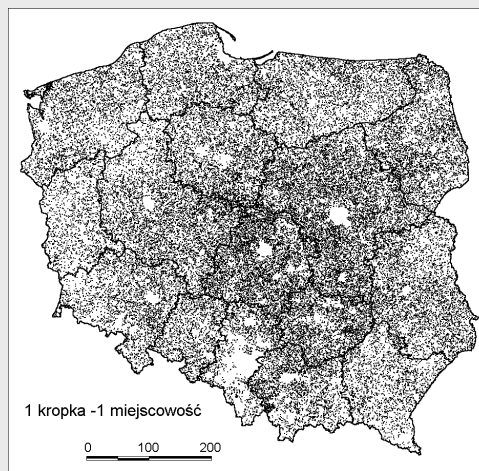

Przemiany polskiej wsi

Warszawa

2010

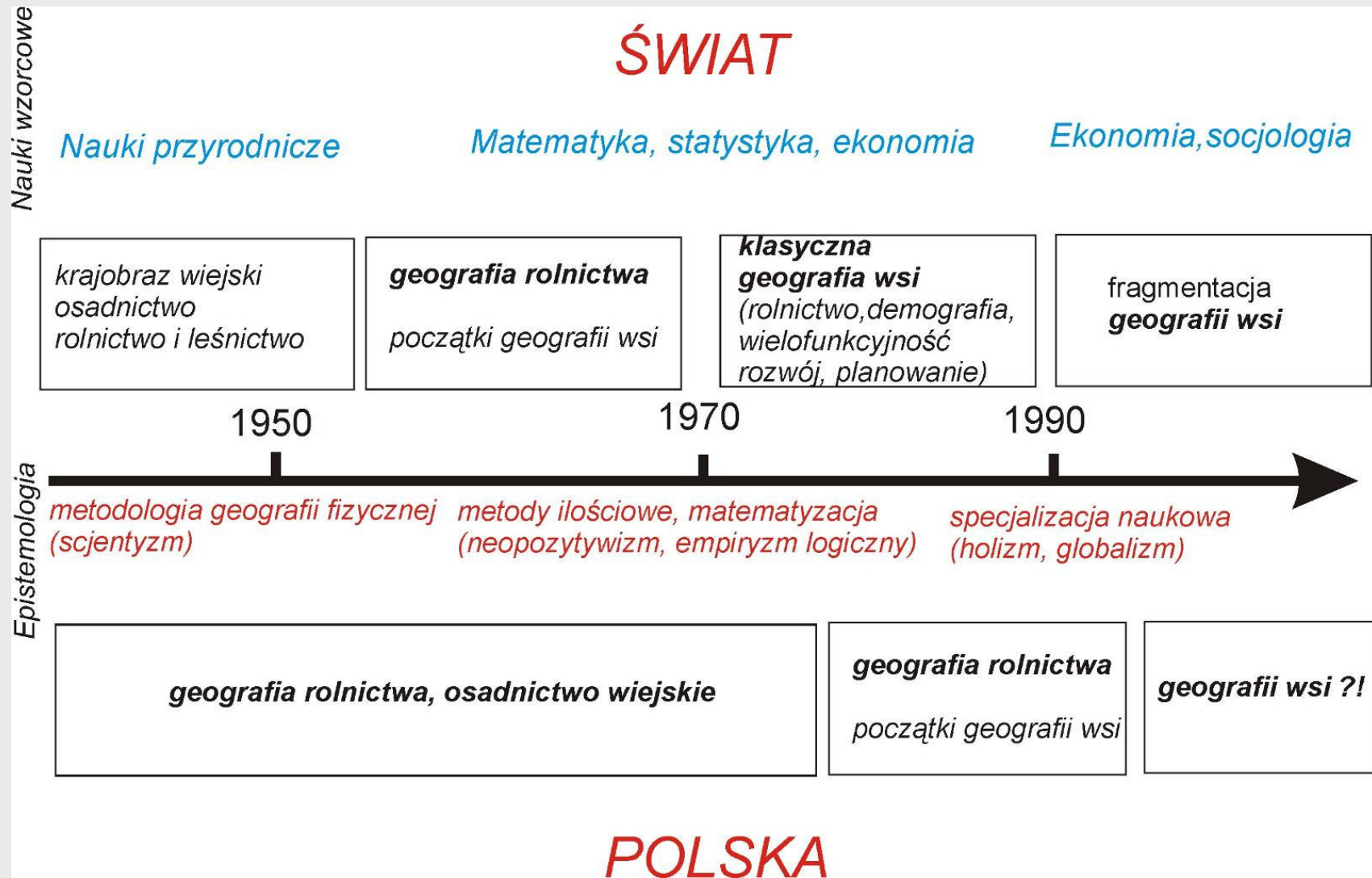

Prof. zw. dr hab. Jerzy Bański

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN

Konotacje pojęć „wieś i obszar wiejski”?
Procesy społeczno-gospodarcze na wsi
Problemy i wyzwania

Rozwój geografii wsi

**Co to jest obszar
wiejski?**

Wieś, obszar wiejski – definicje

Wieś idylliczna

Wieś – miejsce ciężkiej pracy

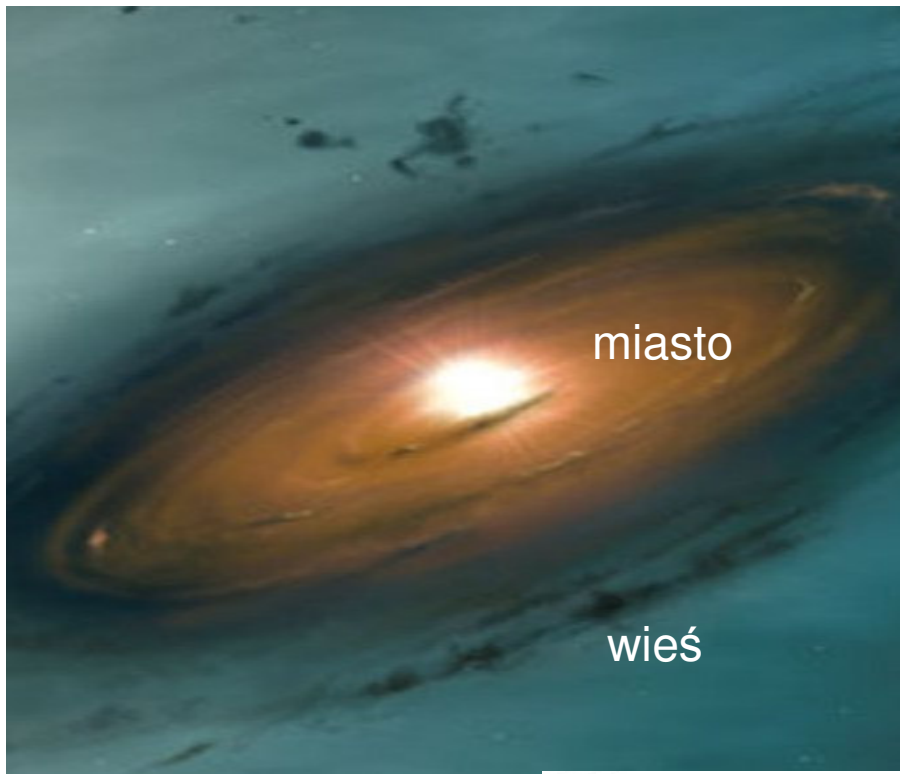

Wieś – miejsce odpoczynku

Wieś – miejsce tradycji

miasto

wieś

Jerzy Bański

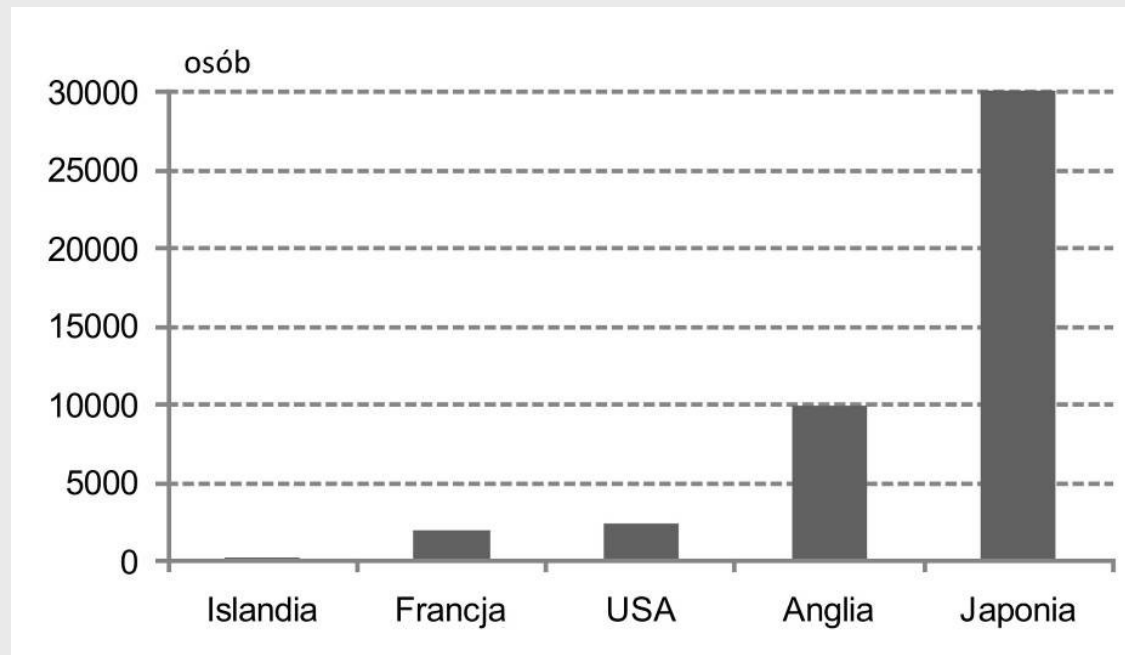
Pojęcia „wieś” i „obszar wiejski” są szczególnie istotne w geografii, bo odnoszą się bezpośrednio do określonej przestrzeni.

Wieś jest traktowana na ogół **jako jednostka osadnicza**, zaś **obszar wiejski jako przestrzeń utworzona przez wsie i ich otoczenie**.

Pojęcia „wiejskość” lub „wiejski” mają szersze konotacje i wiele różnych desygnatów. Określają je cechy społeczne, ekonomiczne i kulturowe.

Rozwój geografii wsi

Najczęściej uznanie danego obszaru za wiejski bądź miejski zależy od liczby zamieszkującej go ludności bądź gęstości zaludnienia.

Maksymalna liczba ludności obszarów wiejskich wg założeń spisów powszechnych w wybranych krajach

Obszar wiejski w USA – przykład

W Stanach Zjednoczonych podczas prac nad pierwszym spisem powszechnym w 1874 r. przyjęto, że wiejskimi są wszystkie te obszary, które pozostaną po wyłączeniu miejscowości liczących 8 tys. lub więcej mieszkańców.

W spisie powszechnym z 1980 r., za wartość graniczną przyjęto 2,5 tys. mieszkańców. Spis zakładał istnienie obszarów zurbanizowanych i osad położonych poza terenami zurbanizowanymi, liczących ponad 2,5 tys. mieszkańców oraz pozostałych terenów, które należą do obszarów wiejskich.

Jeszcze inaczej definiuje obszar wiejski amerykańska Farmers Home Administration. Są nimi jednostki administracyjne liczące do 20 tys. mieszkańców na obszarach niemetropolitalnych oraz miasta do 10 tys. mieszkańców mające wiejski charakter - na obszarach metropolitalnych.

Dla Rural Highway Public Transportation Administration wiejskimi są zaś jednostki terytorialne liczące mniej niż 5 tys. mieszkańców.

Wieś, obszar wiejski – definicje

Według A.Gilga (1985), do identyfikowania obszarów wiejskich najistotniejsze są ich cechy fizyczne. Przyjmuje on, że najbardziej satysfakcjonująca i kompletna definicja obszarów wiejskich powinna opierać się na charakterze krajobrazu oraz intensywności użytkowania ziemi.

Międzynarodowa Unia Geograficzna - przestrzenią wiejską jest obszar o niskim wskaźniku zaludnienia i wyposażenia w infrastrukturę oraz o przewadze działalności gospodarczej mającej charakter powierzchniowy nad punktową i liniową.

Późniejsze definicje uwzględniają: styl życia mieszkańców określony przynależnością do niedużej grupy społecznej, tożsamość i wygląd ludności przesiąknięte specyficzną kulturą chłopską, większość mieszkańców uważa, iż mieszka na wsi.

Wieś, obszar wiejski – definicje

Z badań ankietowych K. Halfacree (1995) wynika, że największa grupa osób akceptuje tradycyjne formy definicji obszaru wiejskiego, odnoszące się do zagadnień fizjonomicznych i morfologicznych.

68% respondentów z pojęciem „obszar wiejski” kojarzy się otwarty i niezabudowany krajobraz,

46% z nazwą potwierdzającą przynależność obszaru do wsi,

38% z niedużą liczbą ludności i niską gęstością zaludnienia,

31% z typowymi elementami środowiska naturalnego,

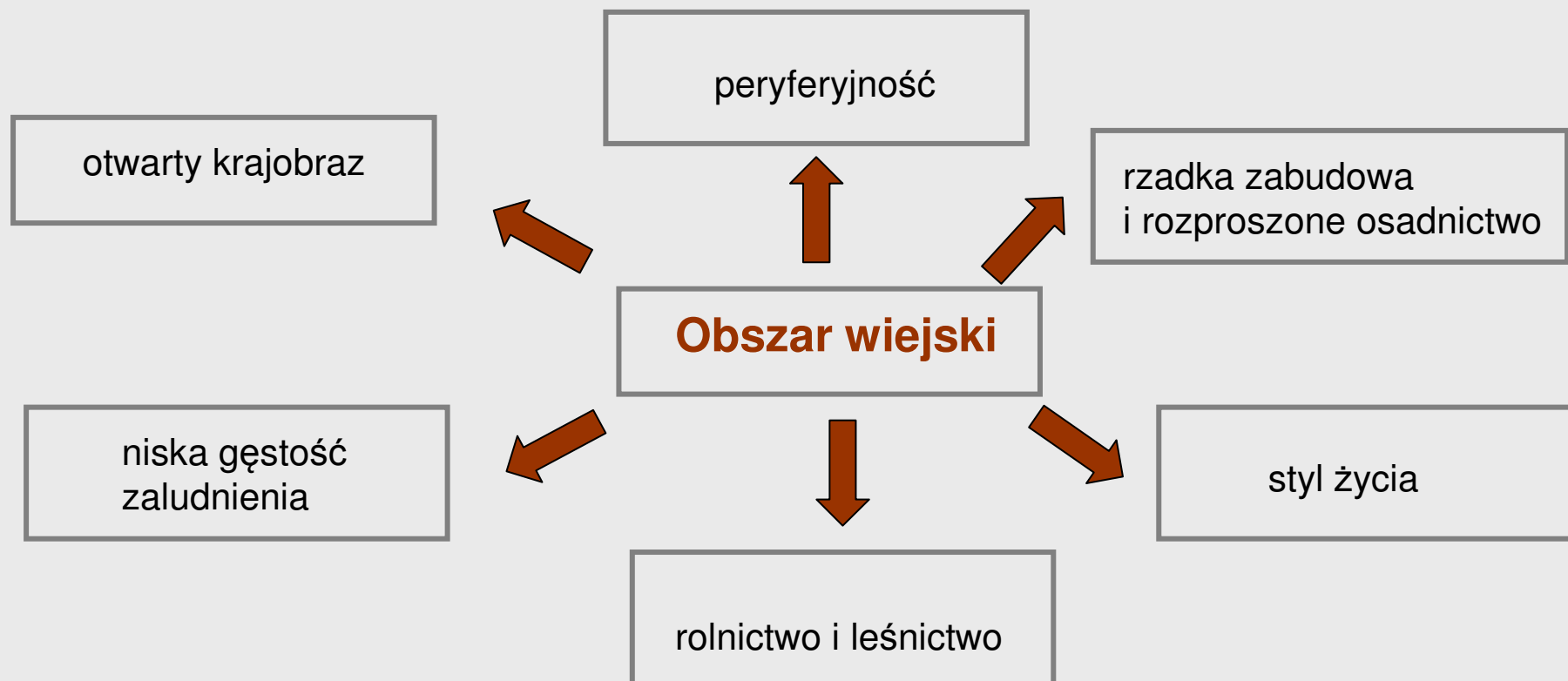
27% ze strukturą zatrudnienia, w której wiodącą rolę odgrywa rolnictwo,

25% z lokalizacją z dala od miasta,

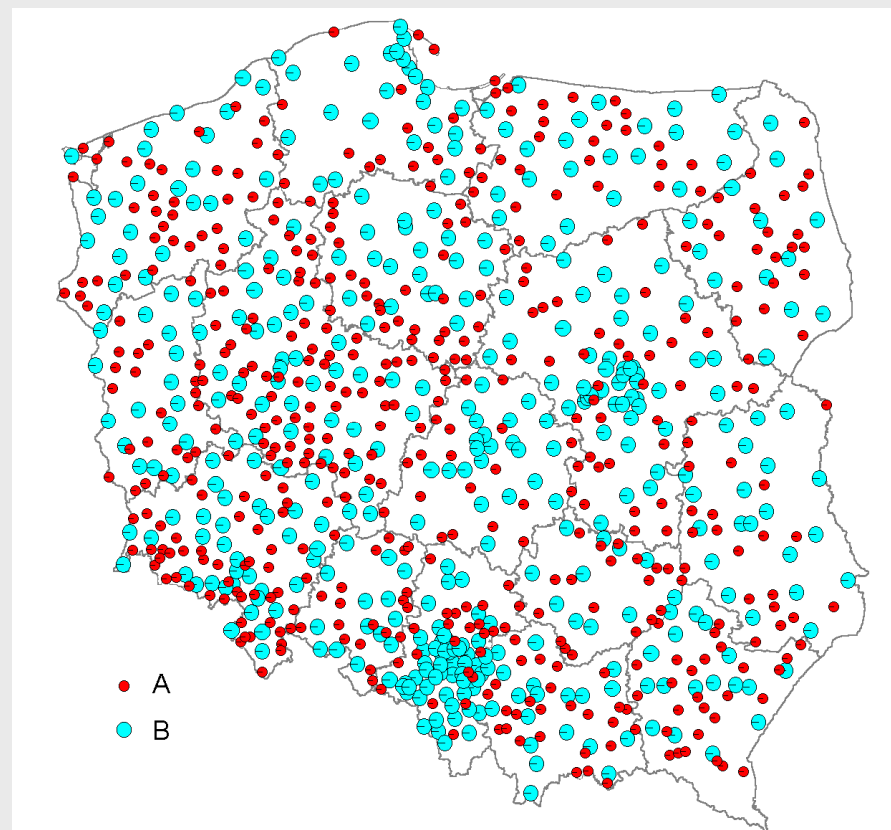
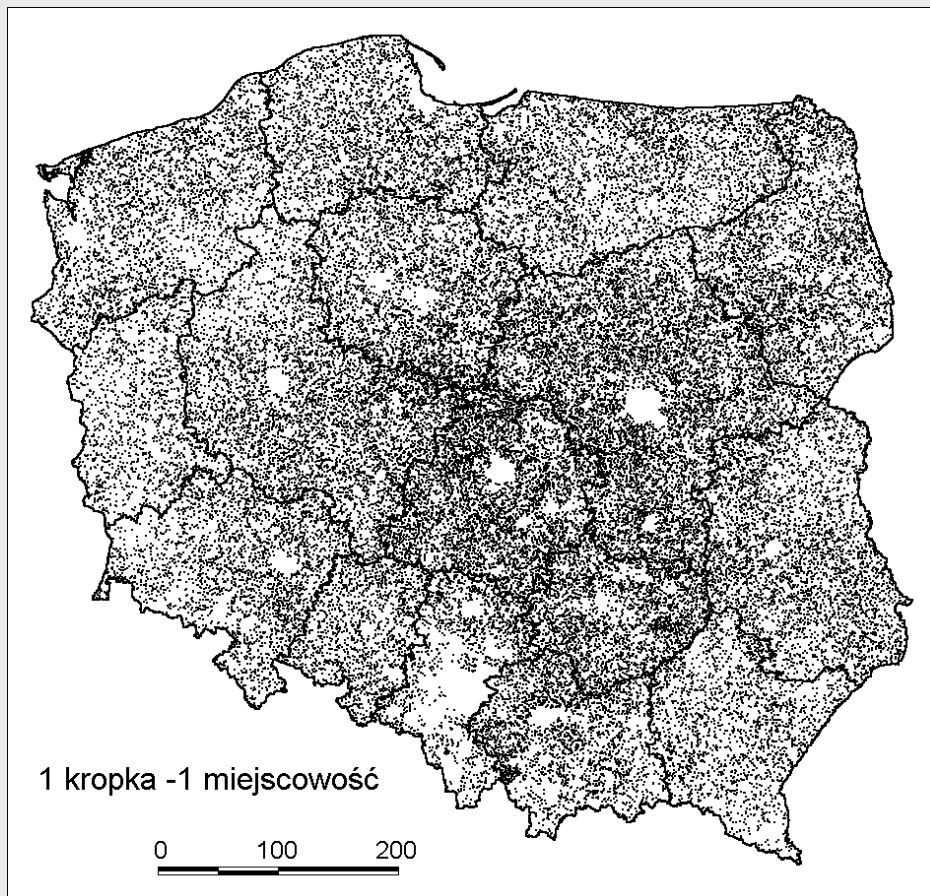
21% z niskim udziałem funkcji usługowych,

15% ze specyficznymi zachowaniami społecznymi (np. rodzinność, małe grupy społeczne, przyjazność sąsiedzka itp.).

Wieś, obszar wiejski – uwagi pojęciowe

Co jest obszarem wiejskim?

Rozmieszczenie miejscowości wiejskich

A – małe miasta (do 10 tys. mieszkańców) B – inne miasta

Definicja???

Obszar wiejski można opisać następującymi cechami:

**specyficzny otwarty krajobraz,
stosunkowo niska gęstość zaludnienia,
przewaga ludności związanej z gospodarką rolną i leśną,
tradycyjny styl życia (bliski naturze),
ekstensywne użytkowanie ziemi,
rzadka zabudowa i rozproszone osadnictwo,
większość mieszkańców uważa, iż mieszka na wsi**

Kryterium	Ludność (%)	Powierzchnia (%)
Podział administracyjny miasto-wieś (wg GUS)	38,1	93,4
Gęstość zaludnienia do 150 osób/km ² (wg OECD)	35,0	91,7
Gęstość zaludnienia do 100 osób/km ² (wg UE)	32,8	83,0

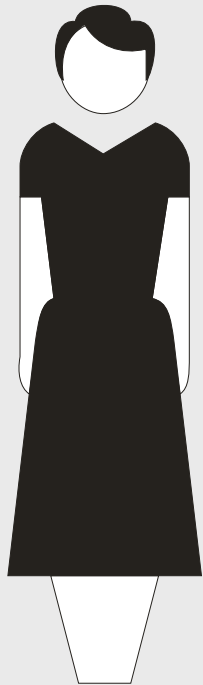
Współczesne przekształcenia wsi

Ludność według płci

Miasto

110

100

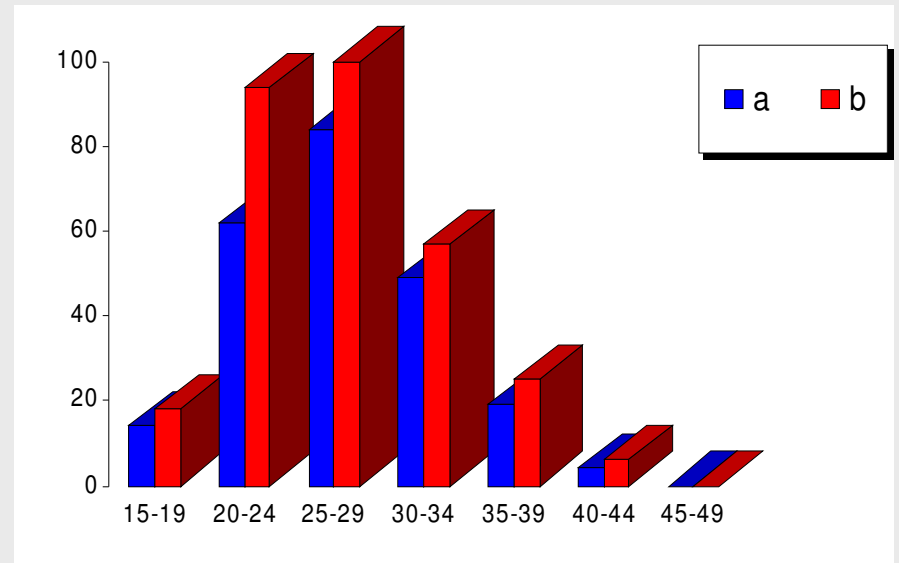
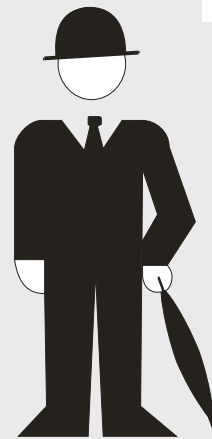

Wieś

101

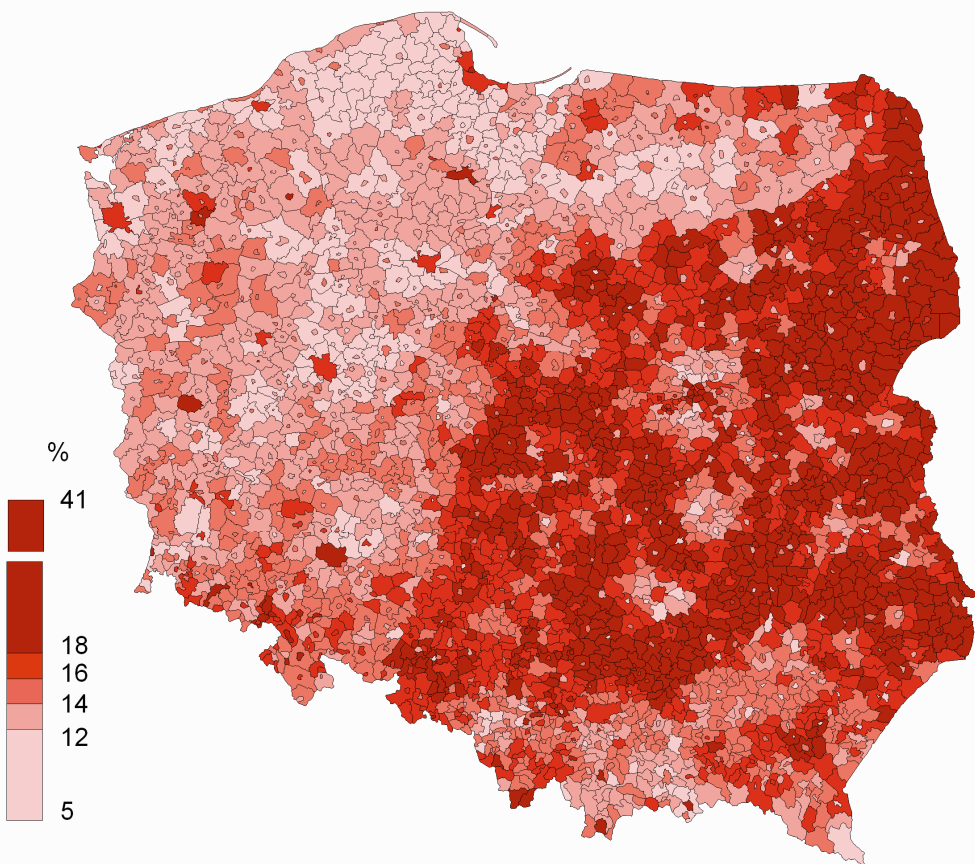

100

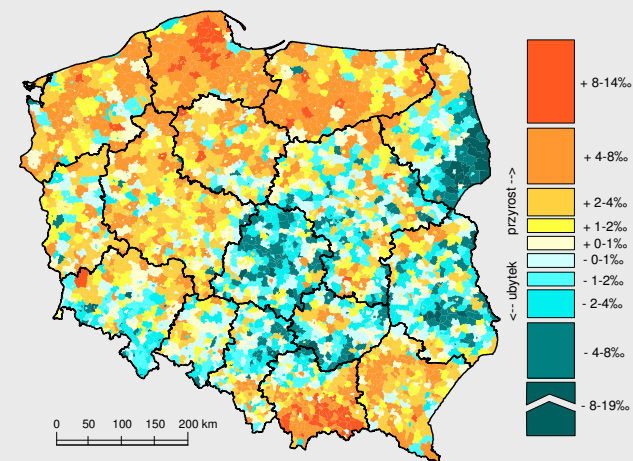
Liczba żywych urodzeń na 1000 kobiet
wg wieku matki, miasto (a) wieś (b)

Zachwiana struktura płci

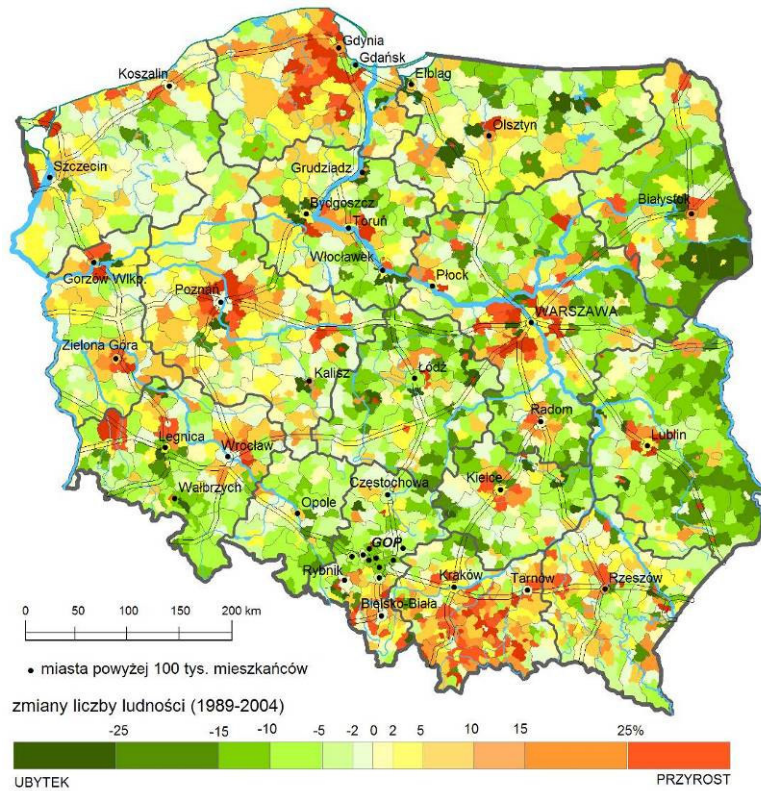
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym
w ogólnej liczbie ludności, 2006

gmina	Total	Grupa 20-29
Belsk Duży	103	102
Dubeninki	100	82
Gniewkowo	103	84
Grabowiec	101	88
Jastrowie	104	100
Krynki	103	77
Łochów	105	82
Nieporęt	102	98
Sieraków	99	99
Wierzbica	99	76
Wojciechów	104	90
Zwierzyniec	102	86

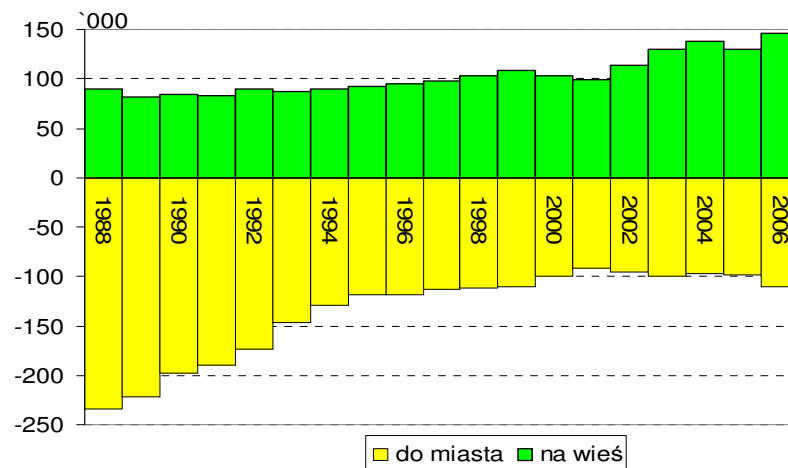
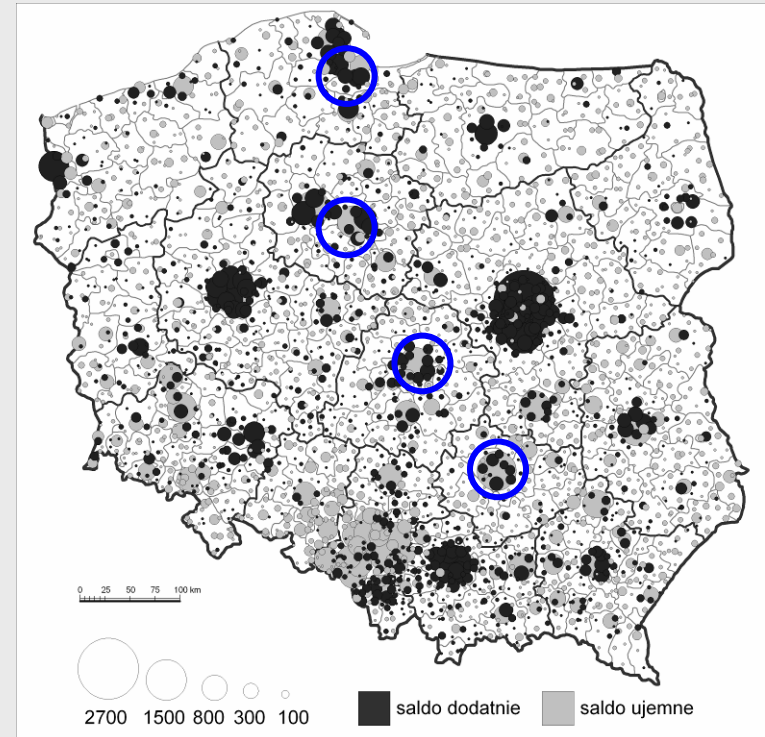

Przyrost naturalny, 2000

Tak naprawdę ubywa ludności na wsi

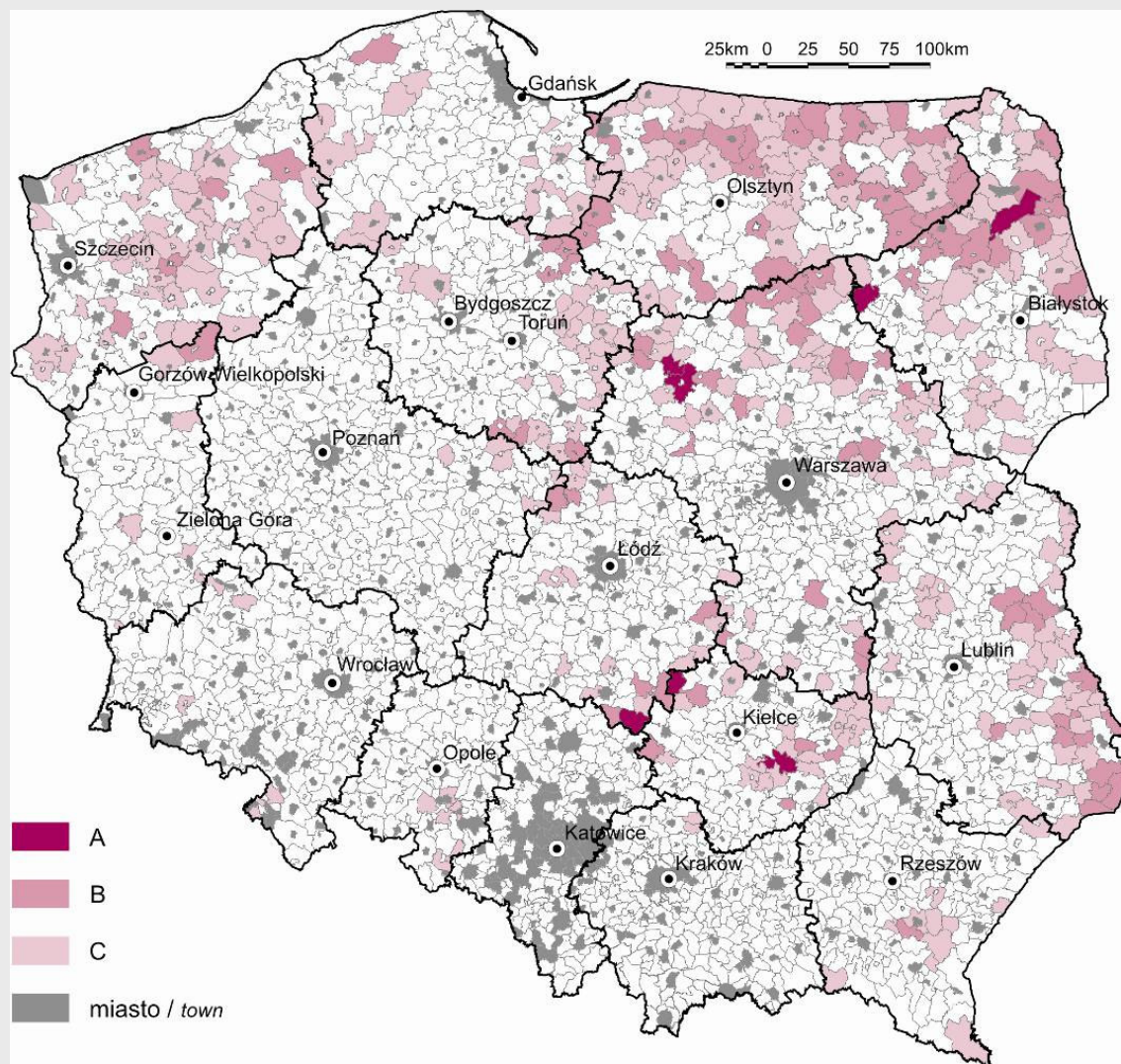

2003

Migracje wewnętrzne ze wsi do miast (a)
i z miast na wieś (b) w latach 1988-2006

Obszary problemów społecznych są identyfikowane ale nie „naprawiane”

A – obszary skrajnie problemowe (5 punktów),

B – obszary problemowe (4 punkty),

C – obszary przejściowe (3 punkty)

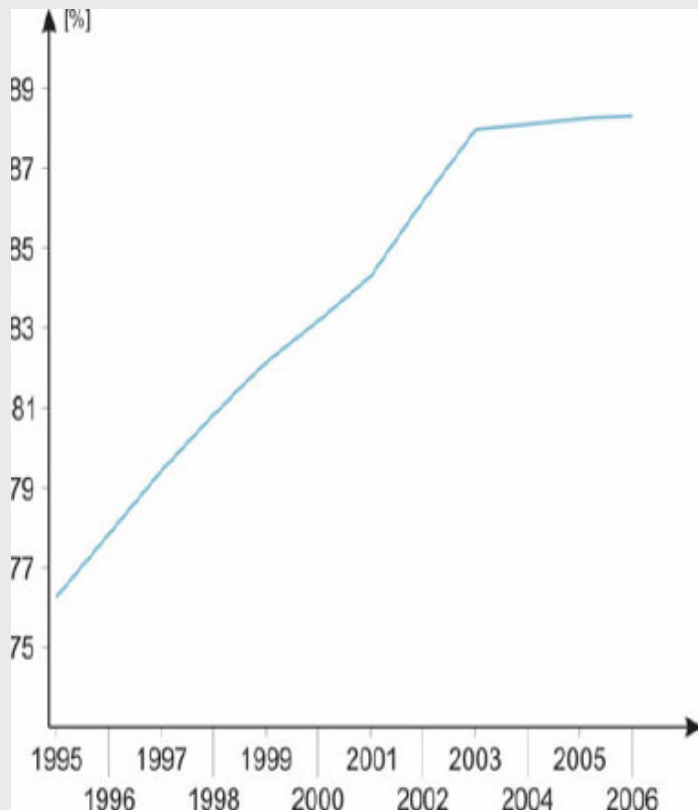
Kryteria

- współczynnik feminizacji <98,
- udział osób w wieku powyżej 65. roku życia ponad 16%,
- 9 lub 10 lat z ujemnym saldem migracji i odpływ ponad 5% liczby ludności w okresie 1998–2007,
- stopa bezrobocia >10%,
- średnia frekwencja w wyborach parlamentarnych 2001, 2005 i 2007 <40%

Tak naprawdę ubywa ludności na wsi

*Proces ten jest trwały i nie należy go
oceniać negatywnie, ale trzeba
ograniczyć selektywność migracji, bo
odpływają lepiej wykształceni i aktywni*

Zdecydowanie poprawiła się sytuacja w zakresie wyposażenia w infrastrukturę techniczną

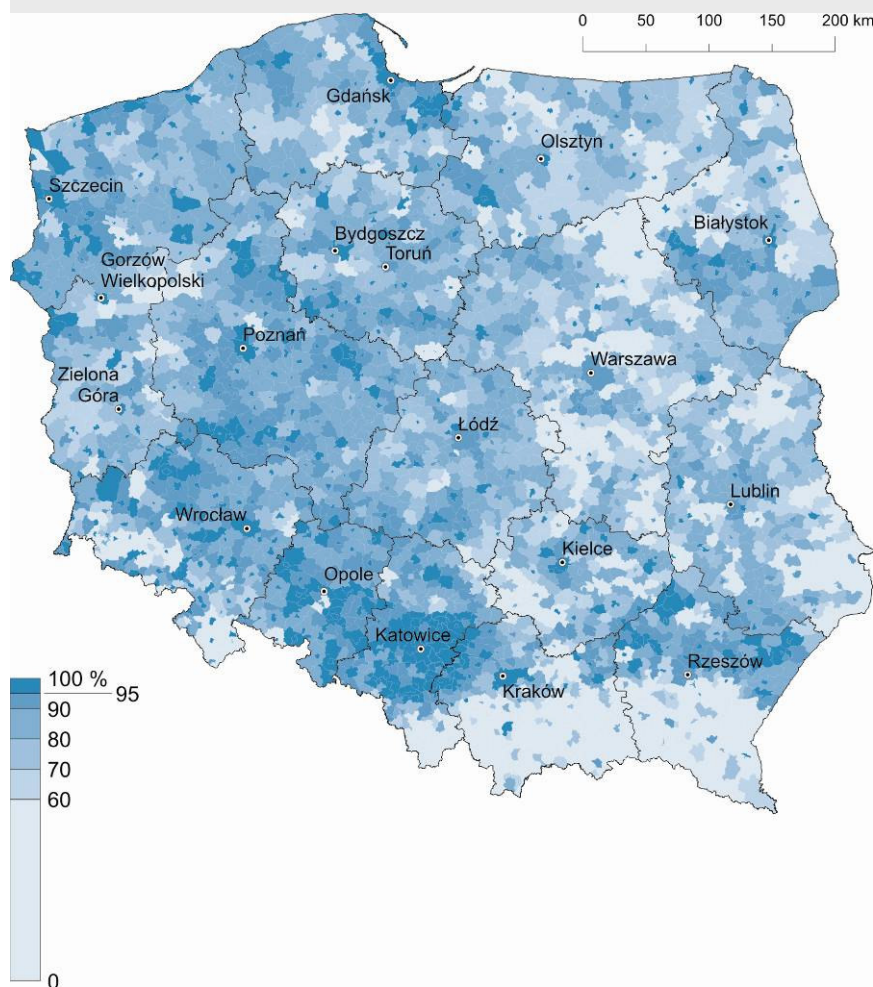

Zmiana odsetka mieszkań na wsi podłączonych do sieci wodociągowych

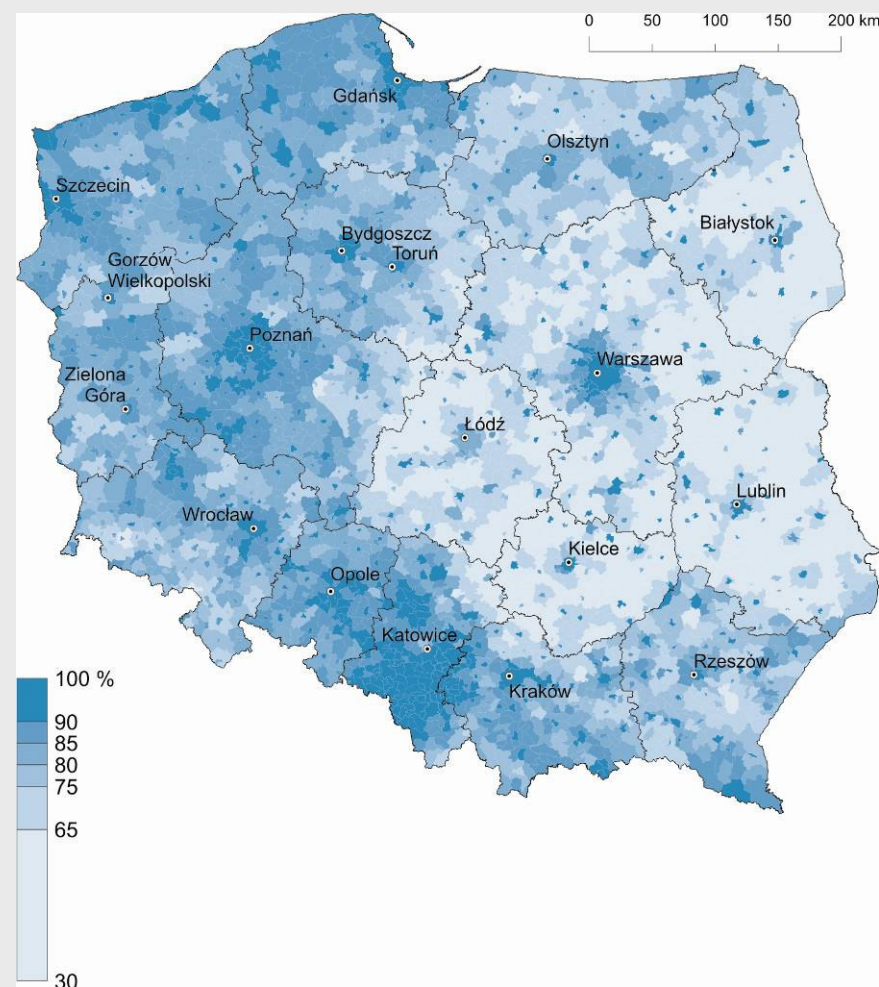

Rozmieszczenie oczyszczalni ścieków na wsi, 2007

Różnice regionalne pod względem wyposażenia w infrastrukturę uległy spłaszczeniu ale są nadal widoczne

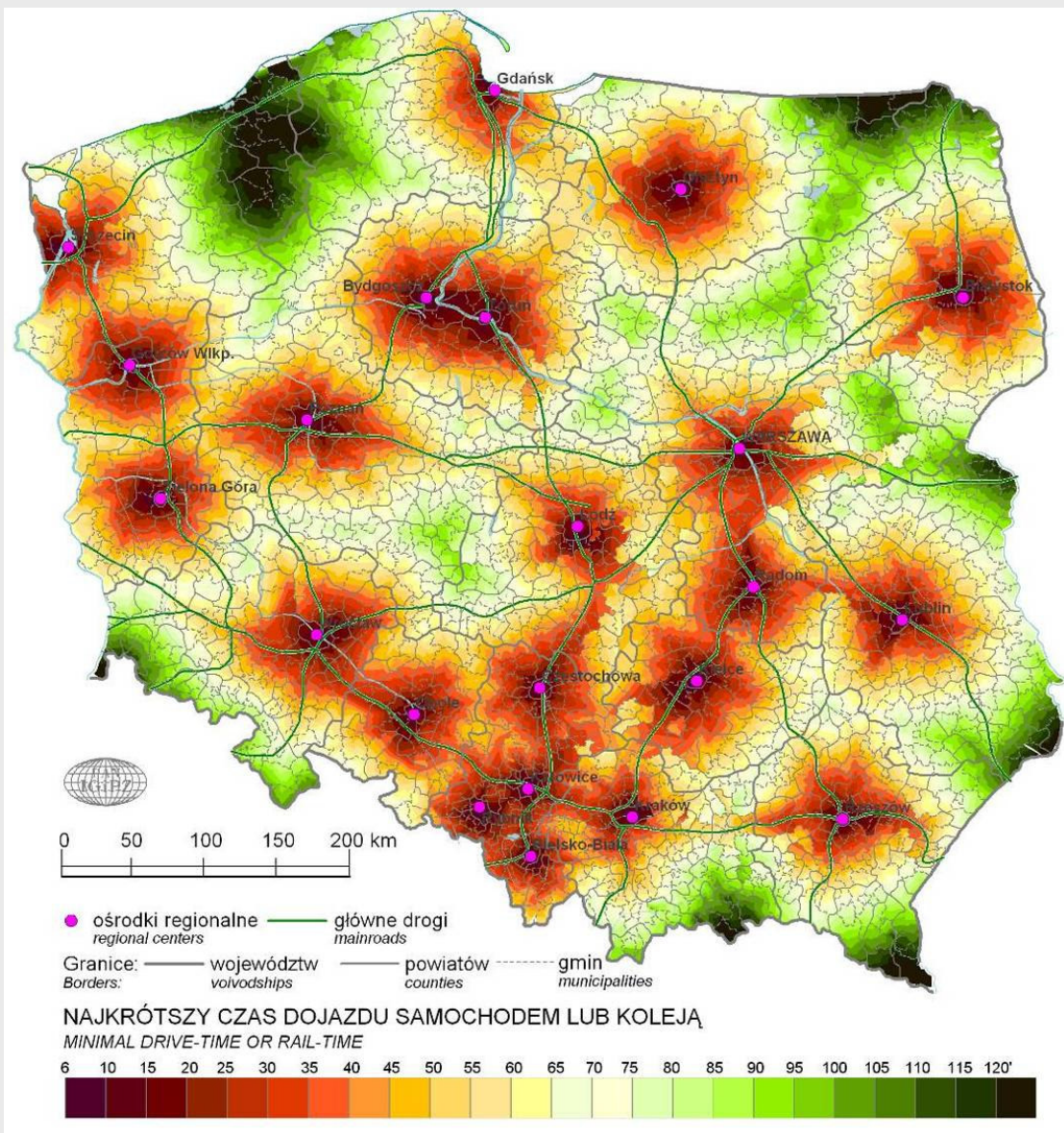
Odsetek mieszkańców z dostępem do sieci wodociągowej, 2007

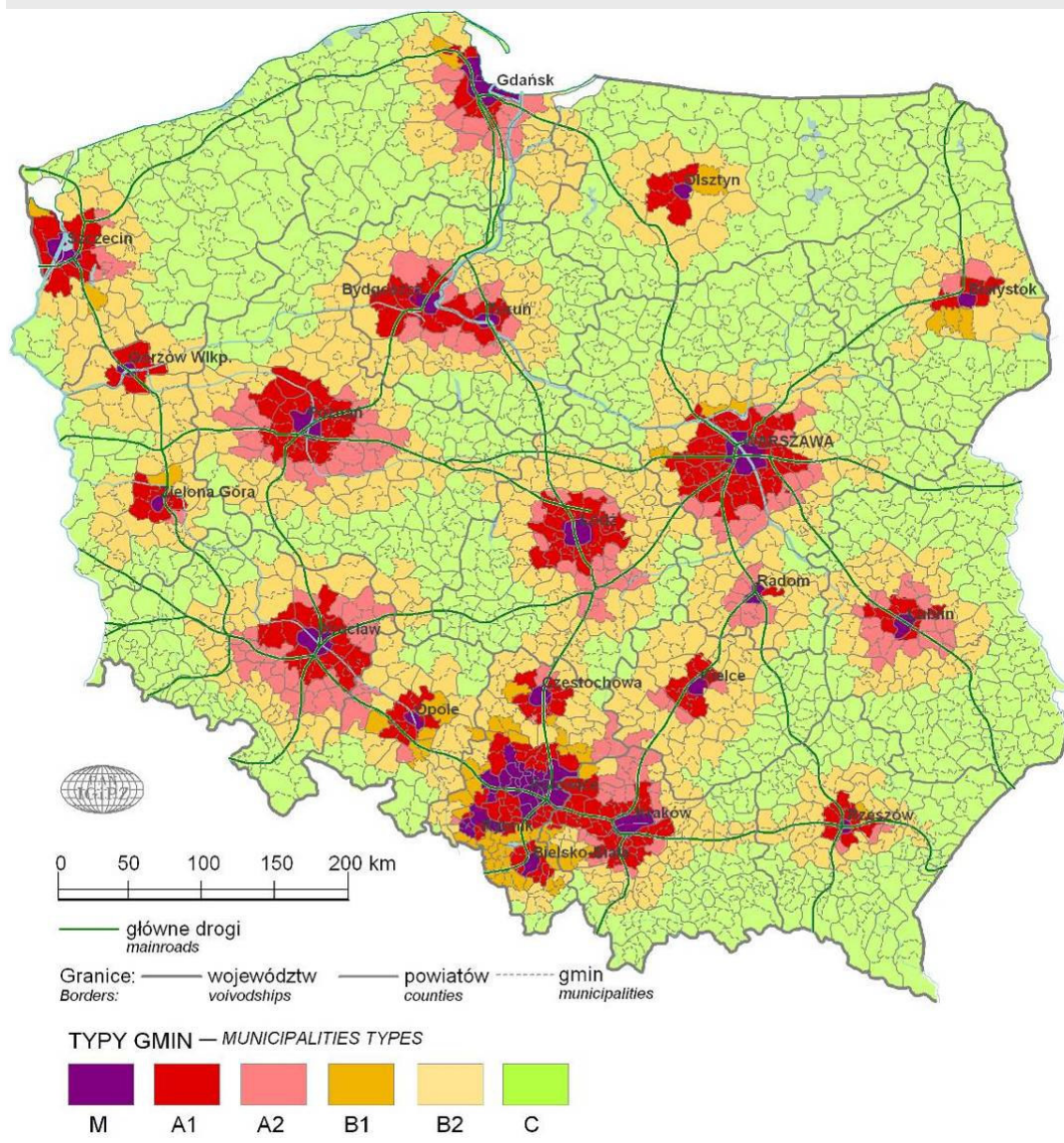
Odsetek mieszkań wyposażonych w łazienkę, 2007

Dostępność komunikacyjna

Komornicki, Śleszyński 2009

Typologia wg zasięgu oddziaływania

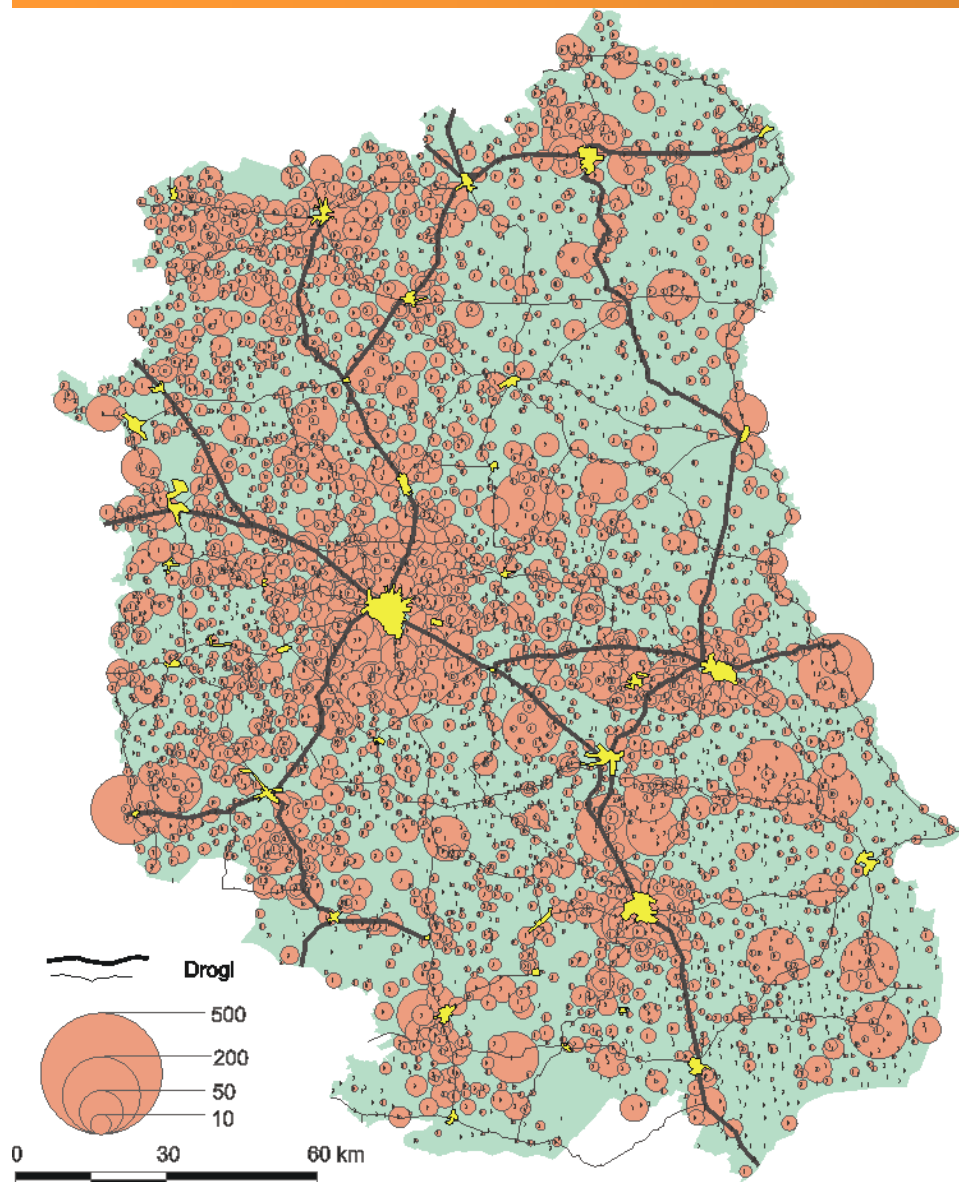

M – rdzenie ośrodków miejskich;
 A1 – strefa najsilniejszego rzeczywistego oddziaływania (rzeczywista strefa podmiejska);
 A2 – strefa najsilniejszego potencjalnego oddziaływania (potencjalna strefa podmiejska);
 B1 – słabo dostępna strefa silnego oddziaływania;
 B2 – strefa słabego potencjalnego oddziaływania (potencjalna strefa zewnętrzna);
 C – strefa peryferyjna

Strefa peryferyjna, która przy obecnym stopniu rozbudowy infrastruktury transportowej ma ograniczone szanse wiązania swojego rozwoju z dużymi ośrodkami, zajmuje ponad 50% powierzchni kraju i skupia ponad 30% jego ludności.

Komornicki, Śleszyński 2009

**Największą dynamikę rozwoju mają obszary w sąsiedztwie miast
– ale to nie są obszary wiejskie**

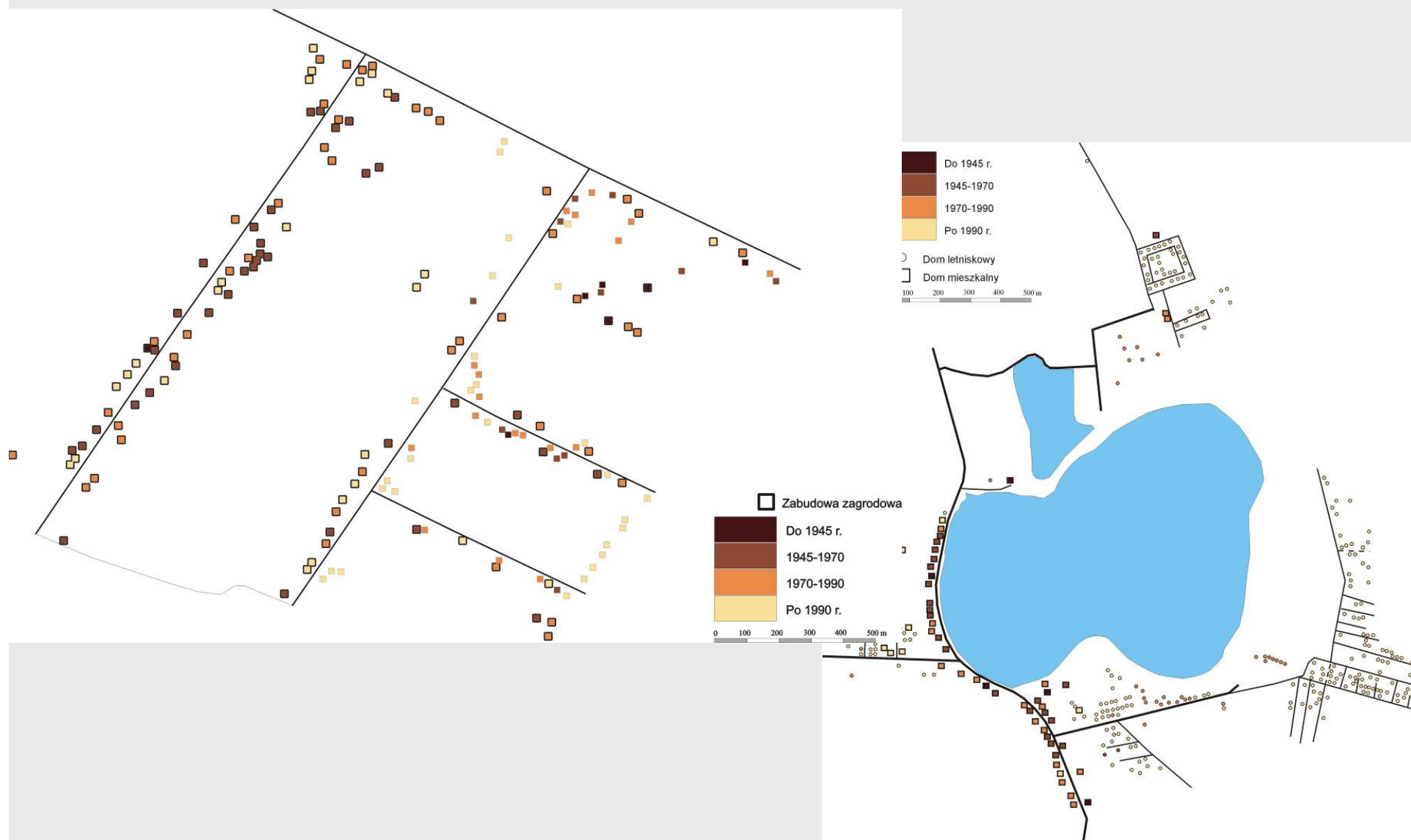

**Liczba pozwoleń wydanych na budowę domów
mieszkalnych na obszarach wiejskich w woj.
lubelskim w latach 1995-2000**

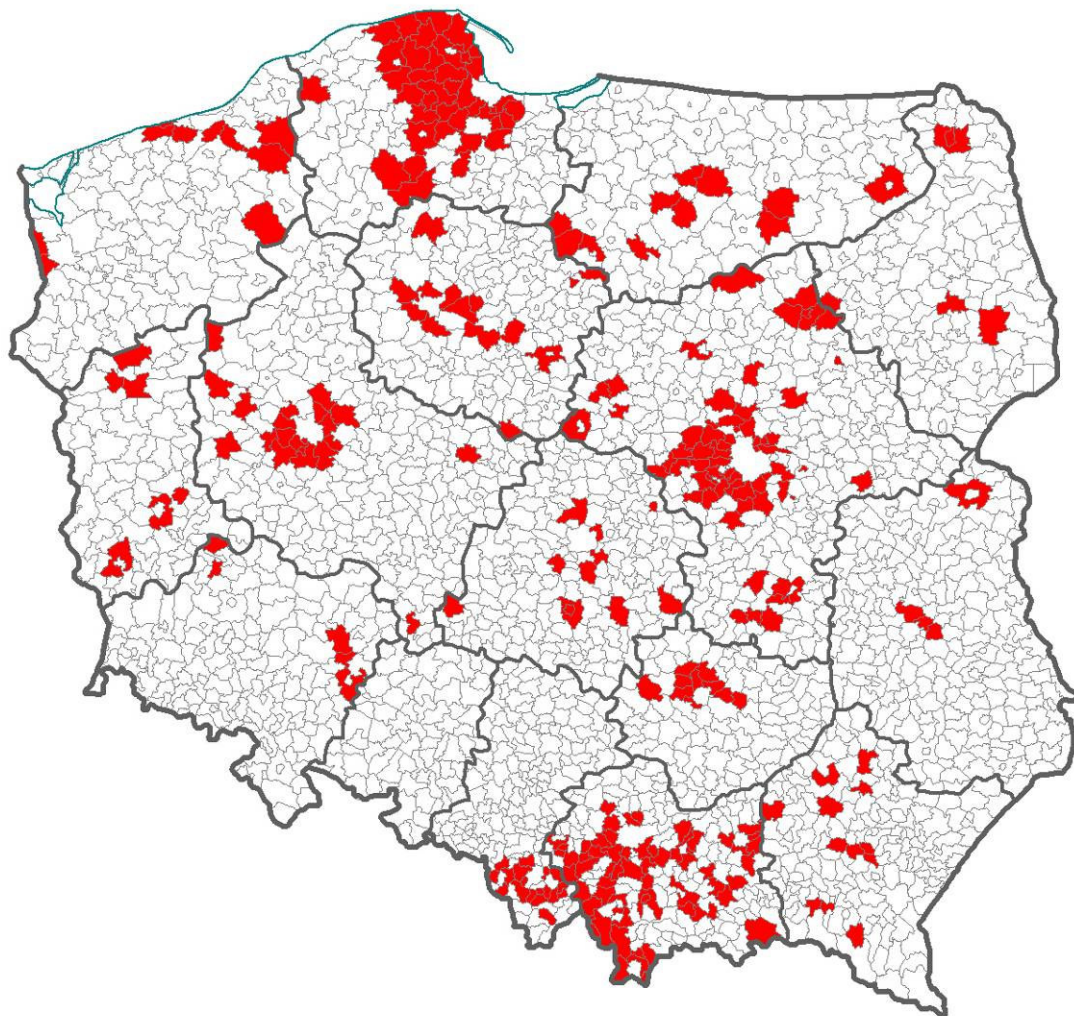
(Wesołowska, 2005)

Presja budownictwa niszczy układy przestrzenne

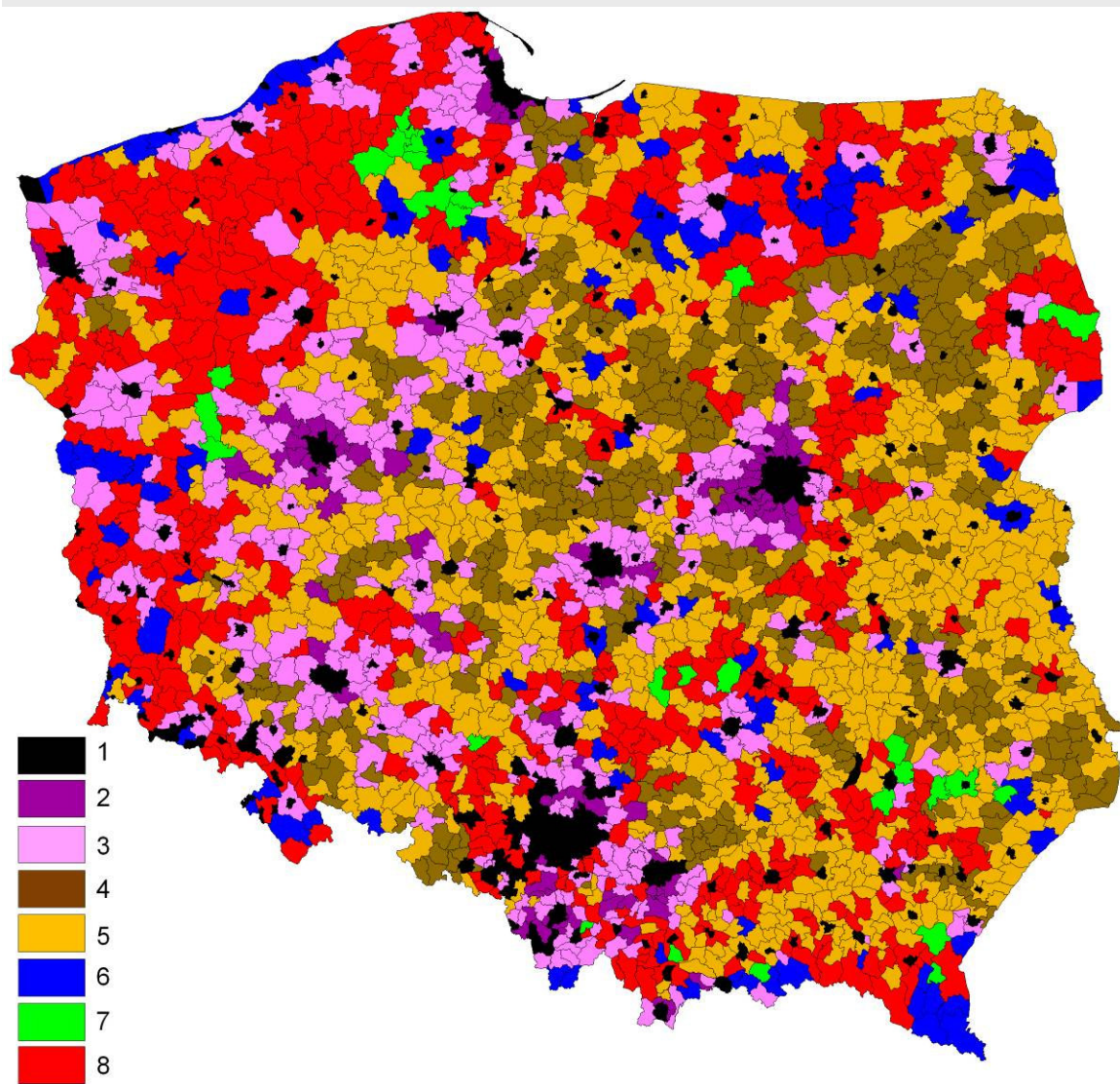

Obszary progresji koncentrują się w sąsiedztwie miast

1. liczba ludności w gminie,
2. powierzchnia użytkowa mieszkań,
3. długość rozdzielczej sieci wodociągowej,
4. liczba podmiotów gospodarki narodowej w sektorze prywatnym,
5. dochody własne gminy.

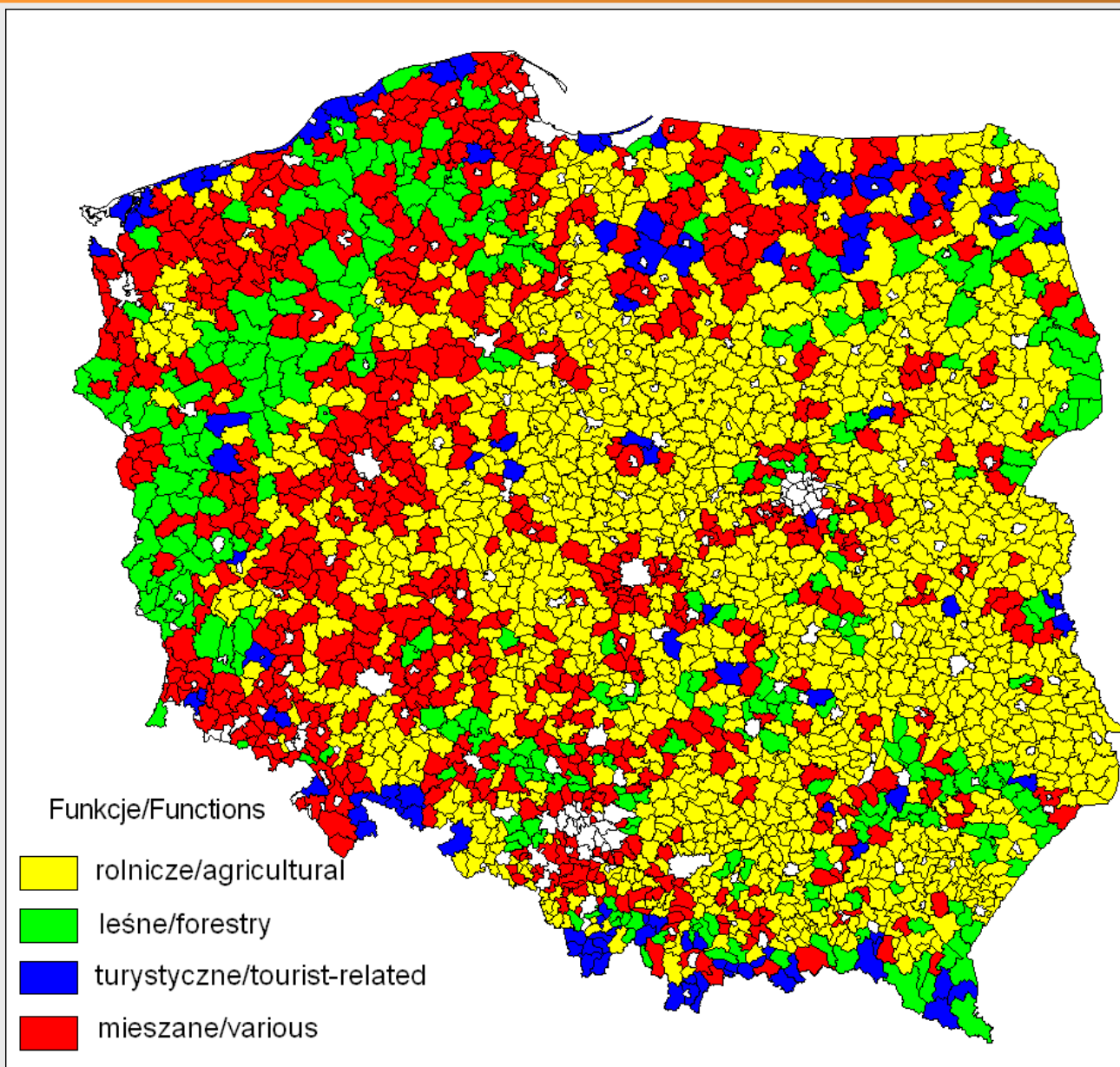
Struktura funkcjonalna w skali mikro ulega różnicowaniu

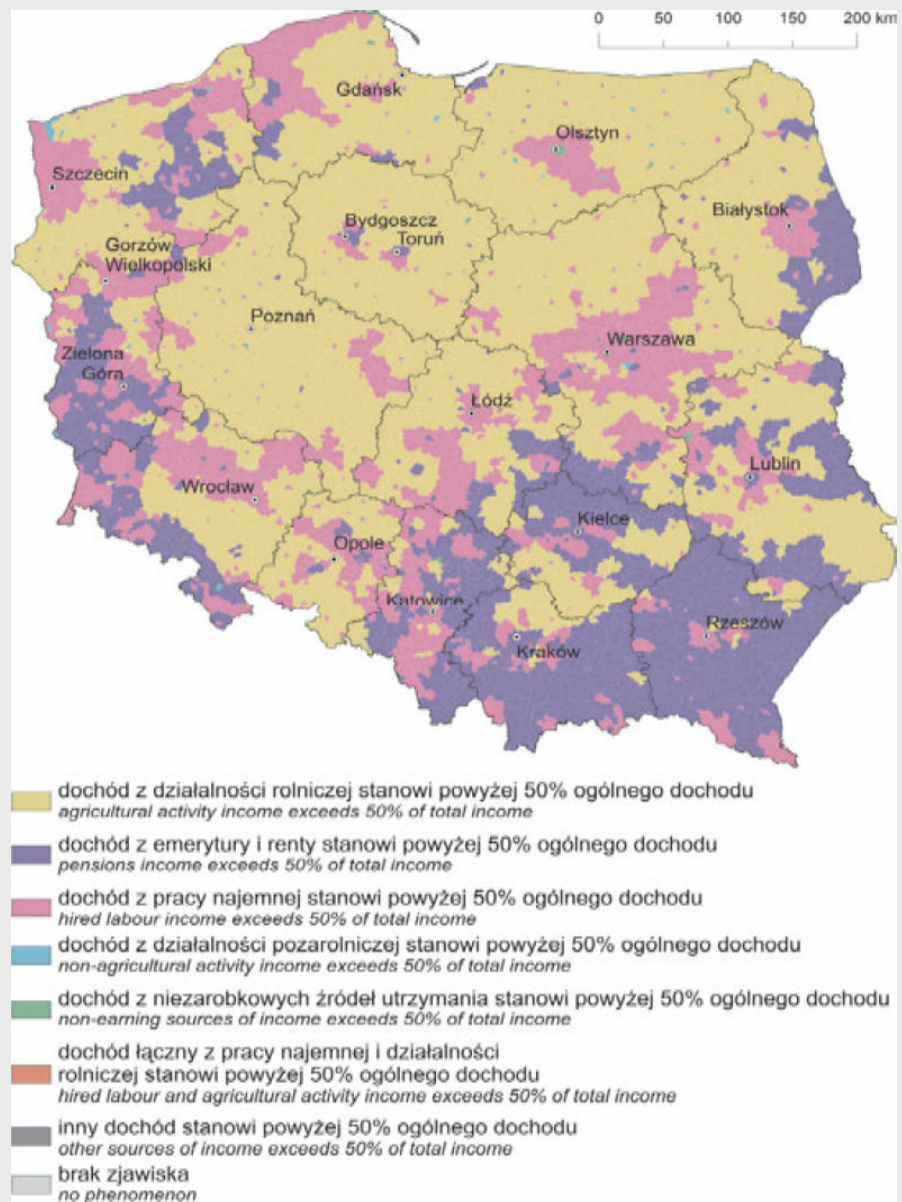
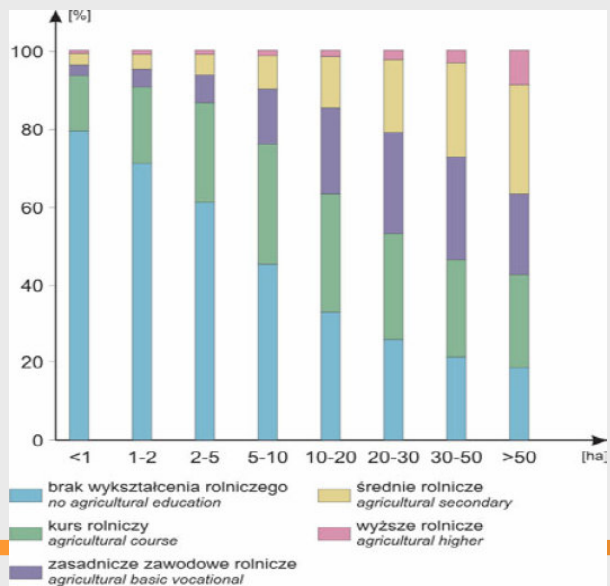
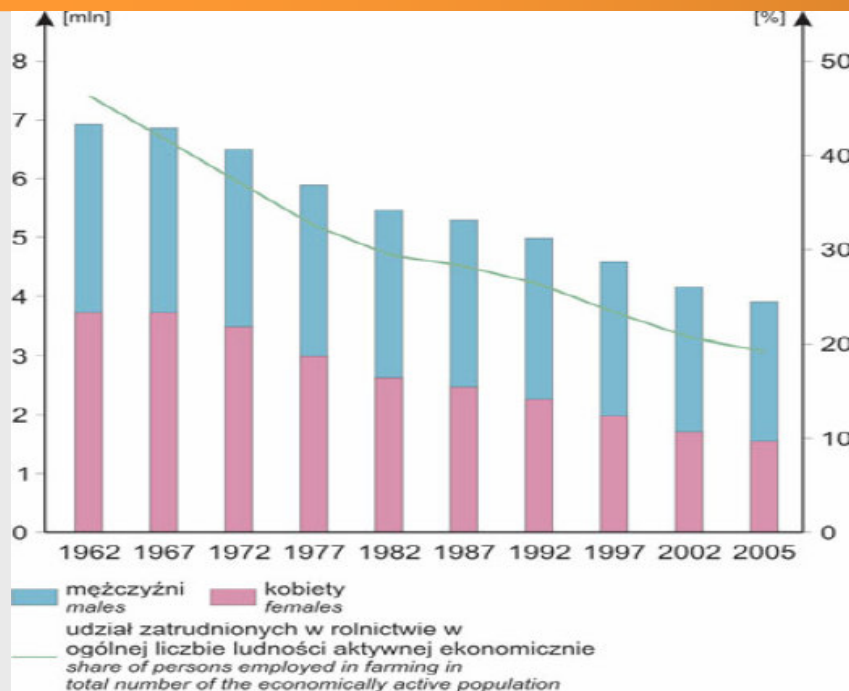
Typy funkcjonalne gmin, 2007

- 1) gminy miejskie,
- 2) obszary urbanizowane,
- 3) wielofunkcyjne obszary przejściowe,
- 4) obszary wybitnie rolnicze,
- 5) obszary z przewagą funkcji rolniczej,
- 6) obszary o funkcjach turystycznych i rekreacyjnych,
- 7) obszary o funkcjach leśnych,
- 8) obszary o funkcjach mieszanych

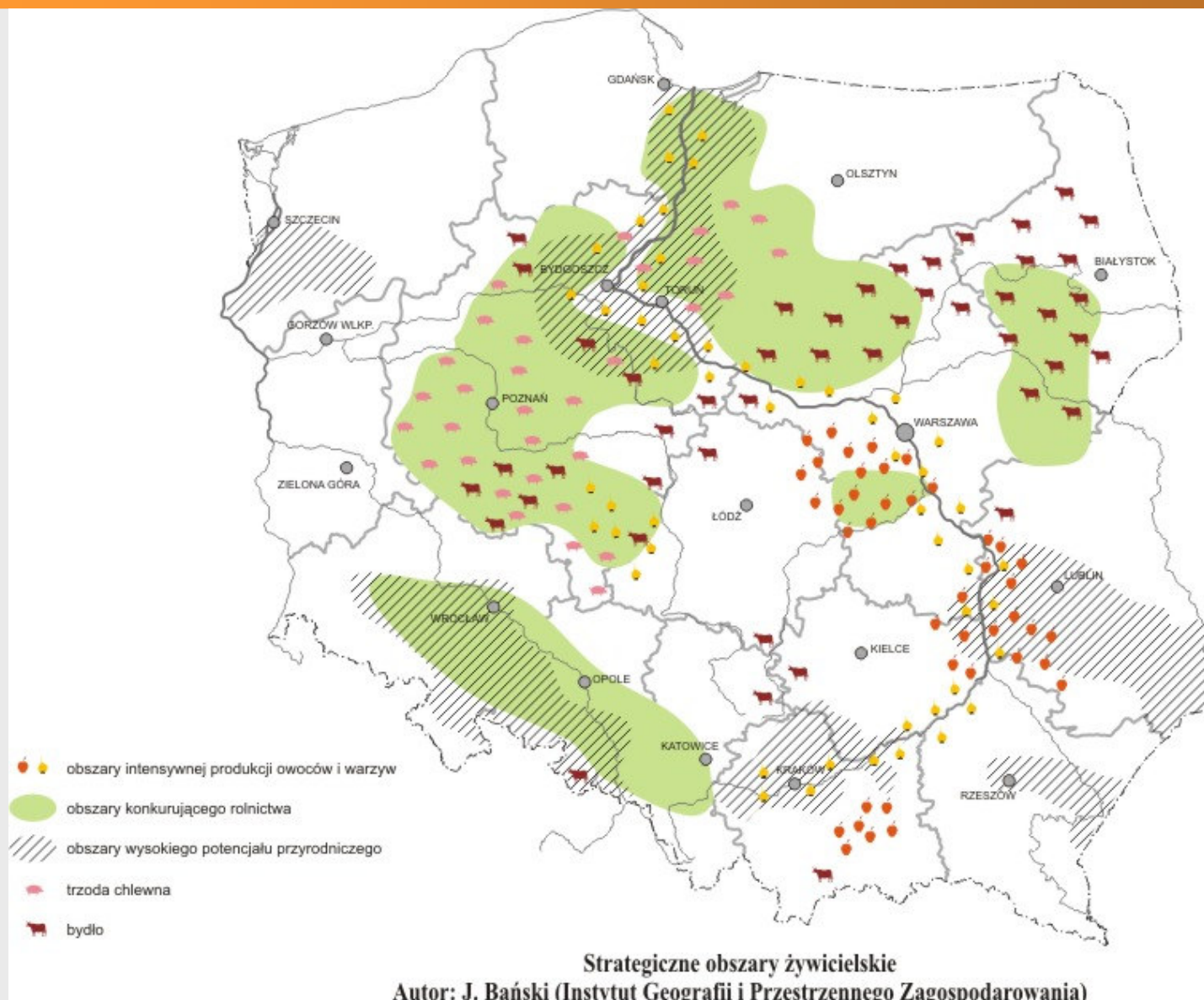
Struktura funkcjonalna, 1999

Rolnictwo będzie zawsze wiodącą funkcją polskiej wsi

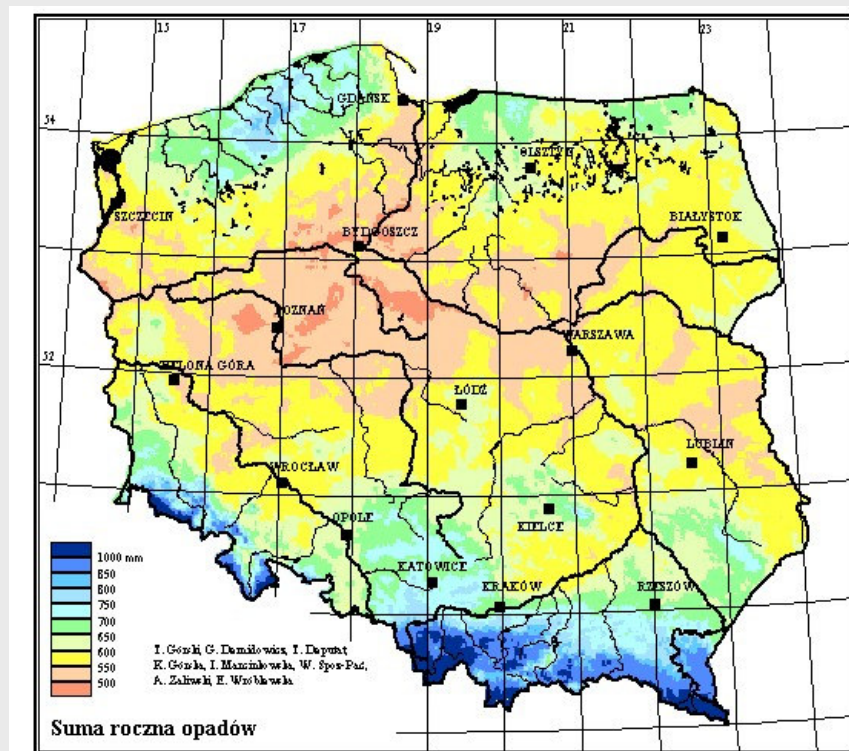
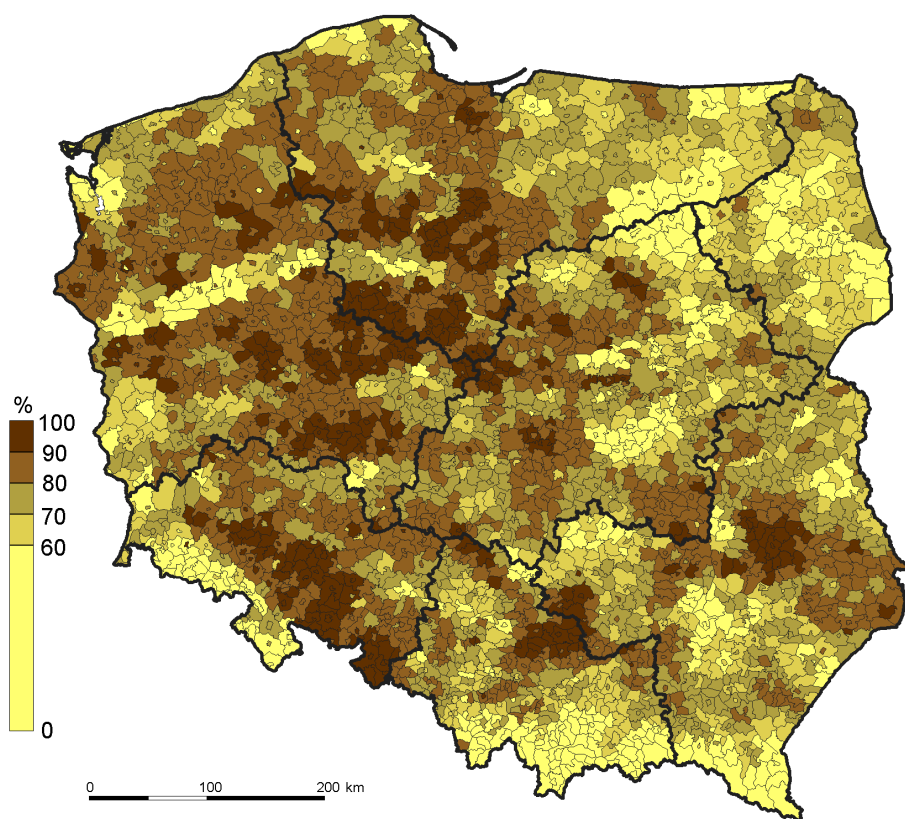
Obszary żywicielskie

Największy wzrost możliwości produkcyjnych będzie miał miejsce w krajach najlepiej rozwiniętych gospodarczo, w których już dziś mamy problemy z nadprodukcją żywności.

Wzrost temperatury w naszych szerokościach geogr. przesunie na północ zasięgi upraw niektórych roślin. W Polsce wydłuży się okres wegetacji co umożliwi wprowadzenie nowych upraw oraz uzyskanie lepszych efektów produkcyjnych.

Postępujące zmiany klimatyczne wydłużą okres wegetacyjny i umożliwią wprowadzenie do uprawy nowych odmian i gatunków roślin.

Kto ma rację?

*Zagrożenie niekorzystnymi zmianami klimatu jest jednym z najpoważniejszych współczesnych problemów ludzkości balansującej **na krawędzi kryzysu w zakresie zaopatrzenia** w energię, **żywność i słodką wodę** - elementów krytycznie zależnych od warunków klimatycznych – prof. Krzysztof Haman*

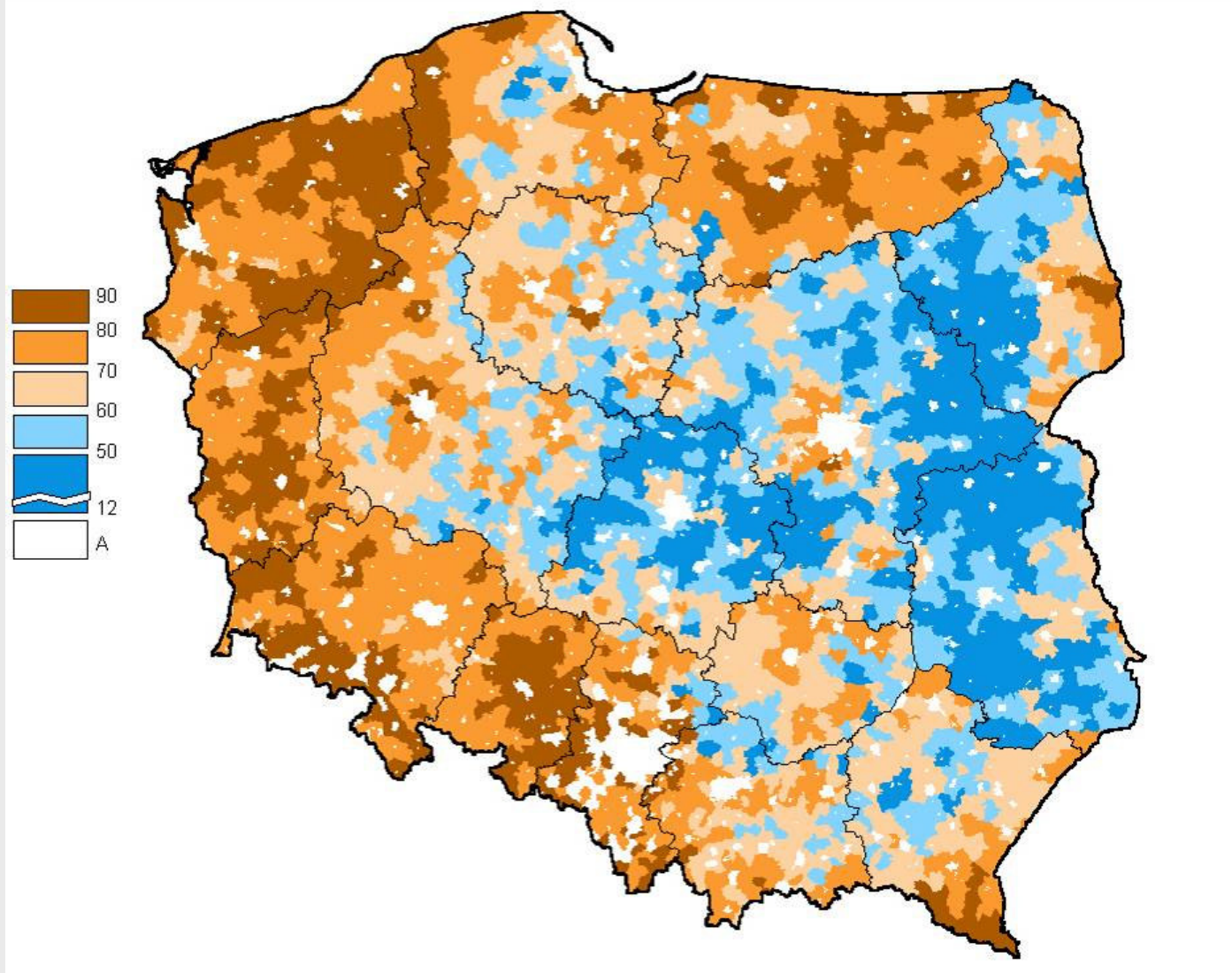
*...podwyższona temperatura i spowodowany nią wzrost emisji CO₂ z oceanów do atmosfery, w znaczący sposób zwiększał na całym globie biologiczną produkcję netto (np. w latach 1995-2003 o 6%). **Wskutek nawożenia przez naturalnie zwiększony poziom CO₂ w atmosferze oraz innowacji w rolnictwie, pomimo wzrostu liczby ludności nie mamy światowego kryzysu żywnościowego**, o którym mówi prof. Haman, lecz odwrotnie - jest teraz więcej żywności niż kiedykolwiek – prof. Zbigniew Jaworowski*

Zjawiska ekstremalne

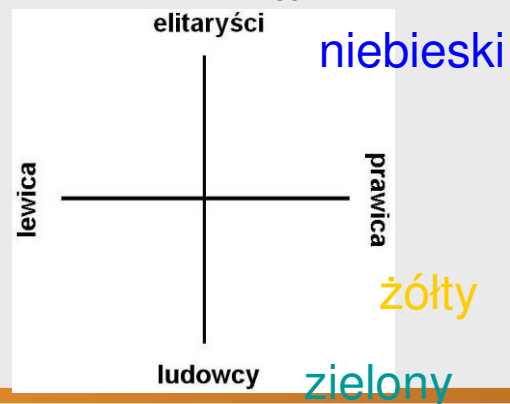
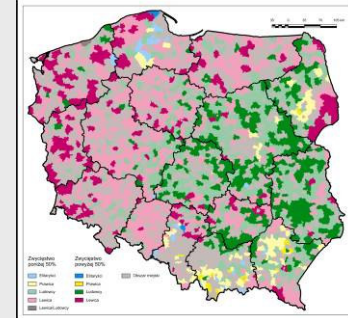
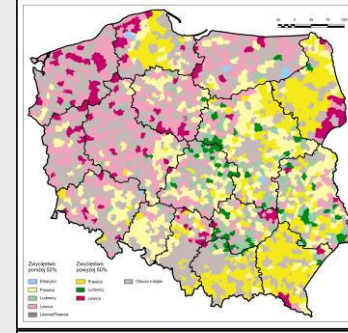
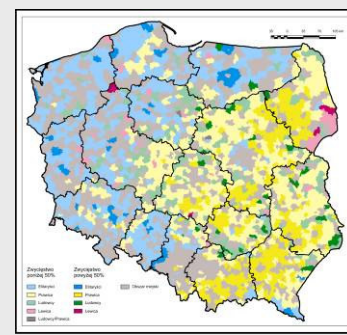
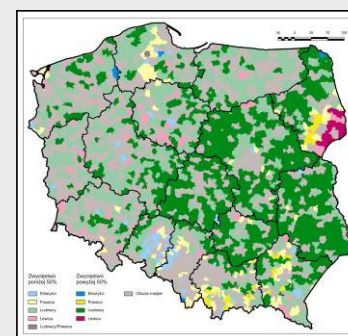
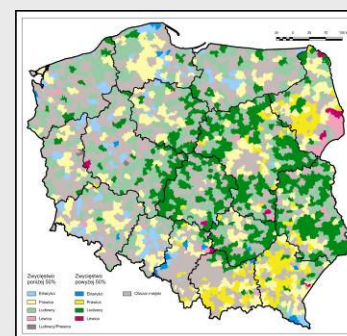
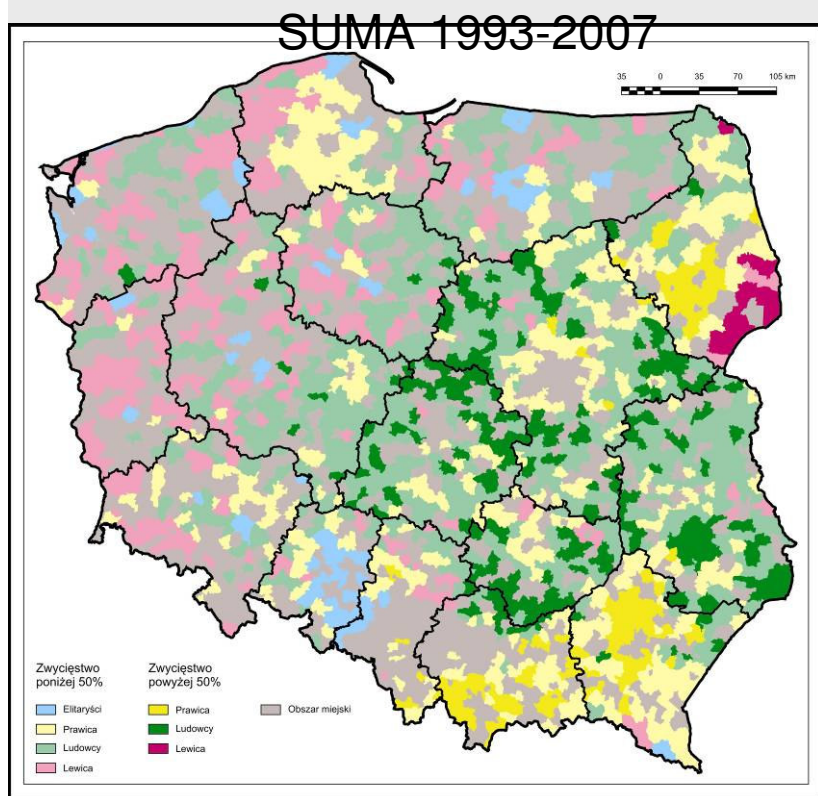

Kto chciał UE?

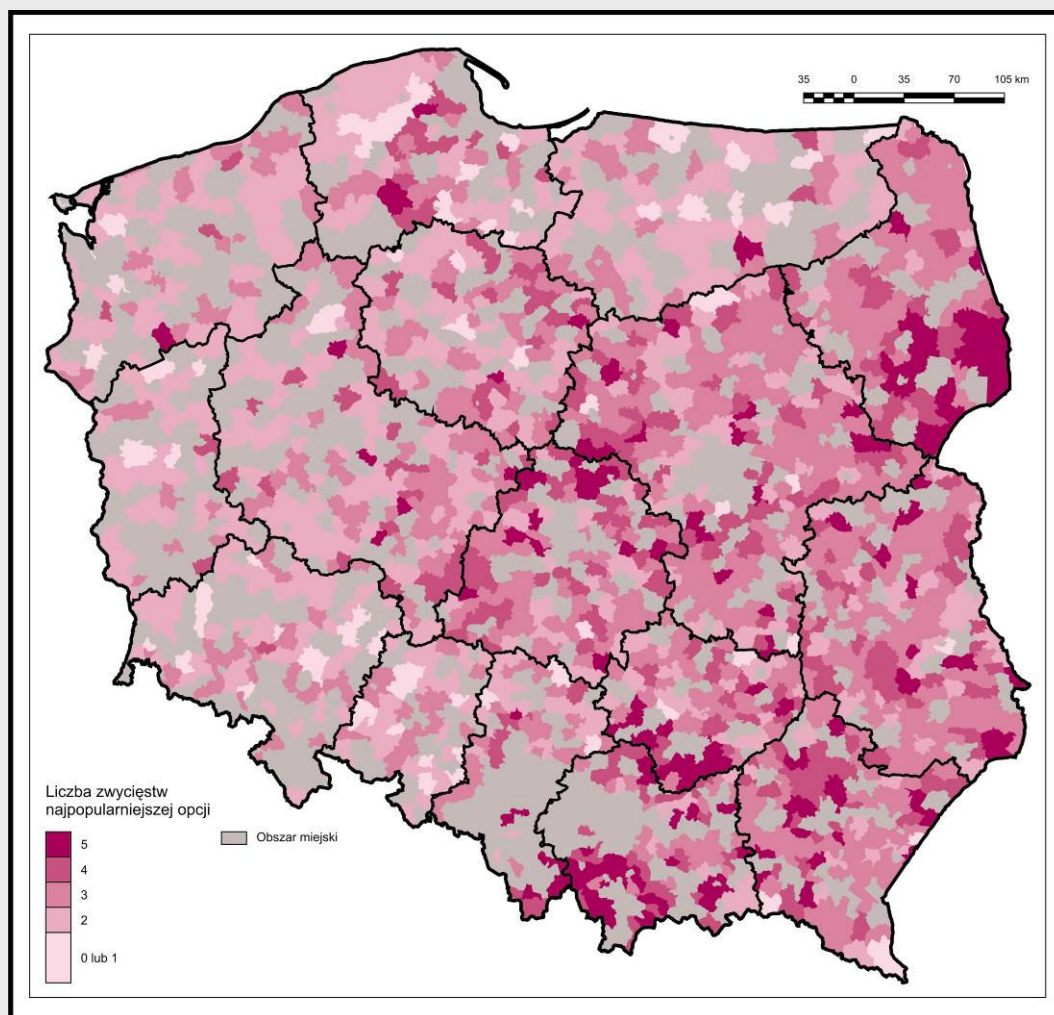
Udział głosów na wsi w referendum nt. akcesji z UE, 2003

Wschód jest bardziej trwały w swoich wyborach

Trwałość poparcia

Liczba zwycięstw najpopularniejszej opcji

Wnioski i wyzwania

Środowisko

- Klimat i zjawiska pogodowe są coraz bardziej nieprzewidywalne, co ma skutek na działalność rolniczą.
- Wzrasta powierzchnia terenów chronionych. **Tereny chronione stwarzają problemy w rozwoju lokalnym i regionalnym (np. ograniczenia nowych inwestycji, wprowadzania nowoczesnych metod i technologii produkcji w rolnictwie).**

Społeczeństwo

- Dodatni bilans migracyjny na wsi. Wzrost liczby dotyczy sąsiedztwa aglomeracjami miejskimi, **ubytek w gminach monofunkcyjnych (rolniczych).** Koncentracja ludności na obszarach metropolitalnych, **dekoncentracja na peryferyjnych.**
- **Wzrost odsetka ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym,** kosztem najmłodszej grupy wiekowej.

Aktywność gospodarcza

- Dynamiczny rozwój podmiotów gospodarczych o charakterze nierolniczym
 - Słabnie znaczenie rolnictwa w dochodach gospodarstw domowych
 - Dynamiczny rozwój infrastruktury
 - Rozkwit budownictwa mieszkaniowego na terenach sąsiadujących z dużymi miastami.
- Żywiłowa ekspansja budownictwa grozi łądowi przestrzennemu**

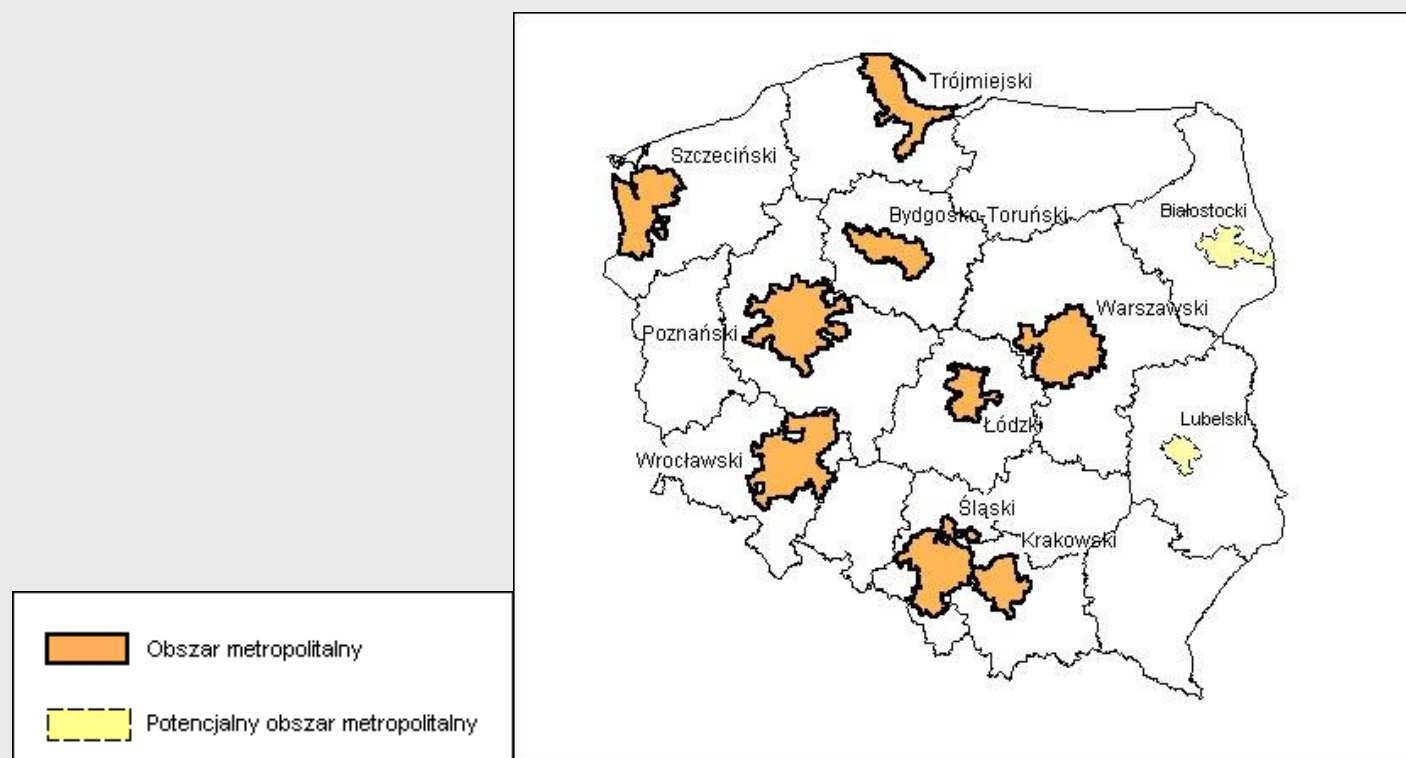
- Najbliższe kilkanaście lat przyniesie wzrost liczby mieszkańców na wsi wynikający wyłącznie z napływu ludności miejskiej. Zjawisko to będzie szczególnie dynamiczne w sąsiedztwie miast oraz wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych.
- Rozwój nowoczesnych środków telekomunikacji i popularyzacja „telepracy” przyczyni się do wzrostu zainteresowania osiedlaniem się na obszarach wiejskich.
- Osłabnie znaczenie gospodarki rolnej. Tym niemniej nie zmieni to rolniczego charakteru polskiej wsi. Na obszarach rolniczych wzmocni się rola gospodarstw wysokotowarowych, ale będą one przy tym spełniały dodatkowe funkcje wynikające z aktywności gospodarczej ich mieszkańców.
- Osłabnie znaczenie gospodarstw produkujących na niewielkich powierzchniach metodami tradycyjnymi, które będą stopniowo eliminowane z rynku.
- Wieś w większym stopniu niż miasto wykorzystywać będzie niekonwencjonalne źródła energii.
- Ważną funkcję gospodarczą, społeczną i „pracotwórczą” będą odgrywać małe miasta i centralne ośrodki gminne.

W nadchodzących latach dojdzie do wzmocnienia procesów polaryzacji przestrzennej obszarów wiejskich.

Teoria spolaryzowanego rozwoju, w perspektywie średniookresowej może mieć odwrotny skutek, konserwując dotychczasowe zróżnicowanie regionalne lub nawet pogłębiając różnice w rozwoju przestrzennym.

Obszary metropolitalne w kształtującej się strukturze przestrzennej można uznać za obszary wyzyskujące, które zasysają „wszystko co dobre” z otaczających je obszarów wyzyskiwanych

Il. 16. Istniejące i potencjalne obszary metropolitalne

Źródło: M. Smętkowski, Delimitacja obszarów metropolitalnych w Polsce – nowe spojrzenie, maszynopis, RSCC, 2005

A o to chodzi.....

